

TEMAT:

Wielkie odkrycia geograficzne

Poziom nauczania: VI klasa szkoły podstawowej

Odniesienie do podstawy programowej: Uczeń wyjaśnia przyczyny i ocenia wpływ odkryć geograficznych na życie społeczno-gospodarcze i kulturowe Europy oraz Nowego Świata; umieszcza w czasie i przestrzeni wyprawy Krzysztofa Kolumba, Vasco da Gamy, Ferdynanda Magellana oraz sytuuje w przestrzeni posiadłości kolonialne Portugalii i Hiszpanii.

Wybór materiałów do zestawu: Tadeusz Rudzki (wikipedysta TR)

Redakcja i opracowanie: Klara Sielicka-Baryłka

Skład: Marek Kozakowski

Autorzy zdjęć w Wikimedia Commons:

Mapa świata – Gerard Mercator, upload: Benceno / domena publiczna;

Statek Santa Maria – Andries van Eertvelt / Public domain, National Maritime Museum;

Podział świata... Lencer oraz Johnny MrNinja / CC BY-SA 3.0;

Portugalska mapa... aut. Fernão Vaz Dourado, upload: Alvesgaspar / domena publiczna

Mapa świata – Abraham Ortelius / domena publiczna

[Wikizeszty](#) to projekt realizowany od kwietnia 2020 r. przez Wikimedia Polska i wikipedystów – wolontariuszy.

► Mapa świata Rumolda Merkatora z 1587 roku. W latach 1585–1595 Merkator wydał zbiór map i jako pierwszy użył na taki typ publikacji określenia atlas.

► O „Wielkich odkrycia geograficznych” mówimy, gdy opowiadamy o podróżach europejskich żeglarzy na przełomie XV i XVI wieku. W tym czasie Bartolomeu Dias opłynął Przylądek Dobrej Nadziei na południowym krańcu Afryki (1488), Krzysztof Kolumb odkrył Amerykę (12 października 1492), Vasco da Gama podróżował drogą morską do Indii (1498), a Ferdynand Magellan jako pierwszy opłynął cały świat (1519-1522). W kolejnym stuleciu odkryto także Australię (1605). Dalekie podróże przez morza i oceany sprawiły m.in., że bardzo ważny stał się handel morski, rozwinęła się kartografia i nawigacja morska, a miasta portowe zaczęły błyskawicznie się rozwijać. Był to też okres początku, a potem rozwoju kolonizacji, czyli

► Statek Krzysztofa Kolumba „Santa Maria” na obrazie Andriesa van Eertvelta. Największy z trzech statków odkrywcy.

wprowadzania europejskich praw i kultury na zajmowanych przez Europejczyków terenach. Początkowo odkrywcy na swoich statkach z załogami działali na zlecenie władców hiszpańskich i portugalskich. Z czasem do kolonialnego wyścigu dołączyli m.in. Holendrzy, Anglicy i Francuzi. Oprócz podboju ziem, przywozili do swoich krajów nowości np. kulinarne: pomidory, ziemniaki, gałkę muszkatołową, cynamon i goździki.

Czy wiesz, że:

...Krzysztof Kolumb aż do swojej śmierci w 1506 roku, był przekonany, że udało mu się dopłynąć do Indii, a nie do Ameryki?

Więcej informacji i obszerną **sekcję źródeł 1,2** znajdziesz w Wikipedii w artykule na temat [wielkich odkryć geograficznych](#) i [Indii Zachodnich](#).

Materiały uzupełniające

► W powieści Jamesa Fenimore’a Coopera pt. *Mercedes of Castile* lub *The Voyage to Cathay*, opartej na biografii Krzysztofa Kolumba, tak przedstawiono moment odkrycia Ameryki:

Na pokładzie la Santa Maria wszystko było w ruchu, gdy po upływie pół godziny okręt admirałski dosięgnął dwóch innych, co wolnym biegiem płynąc obok siebie, odpoczywać się zdawały po odbytym wyścigu.

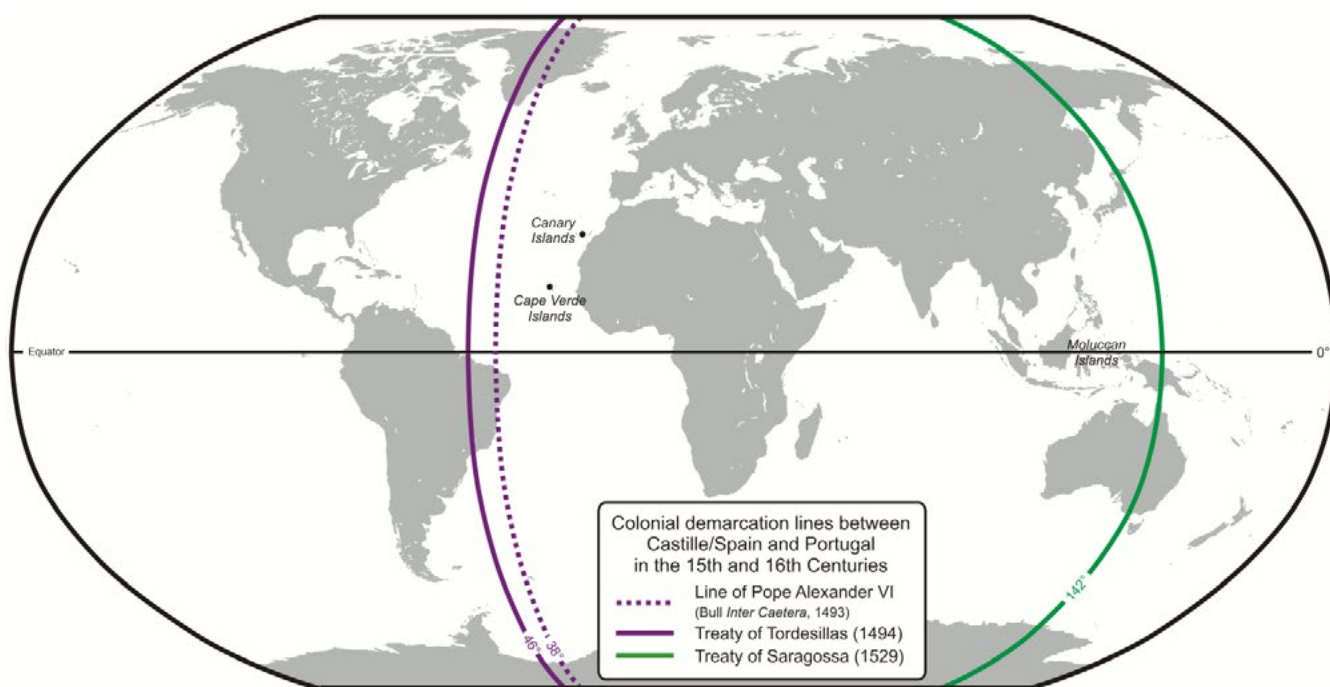
— *Przybądź tu, Luis, i patrz!* rzekł Kolumb.

Noc była jasna, niebo zwrotnikowe błyszczało gwiazd millionami; sam nawet ocean zdawał się rozlewać niepewne jakieś światło, pozwalające rozróżnić przedmioty, szczególnie na krańcu widnokregu. Gdy młodzian rzucił wzrokiem w kierunku wskazanym przez Kolumba, spostrzegł wyraźnie ciemną w oddaleniu wyniosłość, w zarysach jakie ziemia nocną porą przedstawiać zwykła na morzu.

— *Otóż Indye!* zawołał Kolumb. *Wielkie zadanie jest rozwiązane! Zapewne to wyspa, ale ląd stały musi być niedaleko. Cześć i chwała imieniu bożemu!*

Możesz przeczytać całą powieść po polsku – **zapraszamy do lektury całego tekstu w siostrzanym projekcie Wikipedii, [Wikiźródłach](#).**

► Dwa kraje, które w drugiej połowie XV wieku równolegle odkrywały świat poza Europą – Portugalia i Hiszpania – by uniknąć wojny o zdobywane kontynenty, postanowiły podpisać porozumienie. Po negocjacjach i zabiegach dyplomatycznych u papieża, ostatecznie traktat podpisano 7 czerwca 1494 roku w Tordesillas, miście w Hiszpanii, a następnie potwierdzono w portugalskim Setúbal. W dokumencie zaznaczono na mapie linię rozgraniczającą strefy wpływów dwóch mocarstw. Znajdowała się mniej więcej w połowie drogi między wyspami Zielonego Przylądka (już portugalskimi) a wyspami, do których wpłynął Krzysztof Kolumb podczas swojej pierwszej podróży nazwanych w traktacie Cipangu i Antilii (Kuba i Hispaniola).

► Podział świata na strefy wpływów Hiszpanii i Portugalii w XV i XVI wieku. Wynik traktatów z Tordesillas i z Saragossy.

Czy wiesz, że:

...w Traktacie przyznano Portugalii Brazylię – kraj, którego wtedy jeszcze oficjalnie nie ogłoszono jako odkryty?

Więcej informacji i obszerną [sekcję źródeł](#) znajdziesz w Wikipedii w artykule na temat [Traktatu z Tordesillas](#).

Materiały uzupełniające

► Werner Heisenberg, współczesny fizyk i filozof nauki, zastanawiał się nad znaczeniem odkryć Krzysztofa Kolumba:

Gdyby ktoś zapytał o to, na czym polegała wielkość czynu Krzysztofa Kolumba w odkryciu Ameryki, to trzeba byłoby odpowiedzieć, że nie na idei wykorzystania kulistości Ziemi do odnalezienia zachodniej drogi do Indii; idea ta była już rozważana przez innych. Nie chodziło również o staranne przygotowanie wyprawy, fachowe wyposażenie okrętów, czego i inni mogli dokonać. Najtrudniejszą rzeczą w tej wyprawie odkrywczej była natomiast na pewno decyzja oddalenia się od wszystkich znanych dotąd lądów i żeglowania tak daleko na zachód, że posiadane zapasy nie wystarczyłyby już na drogę powrotną

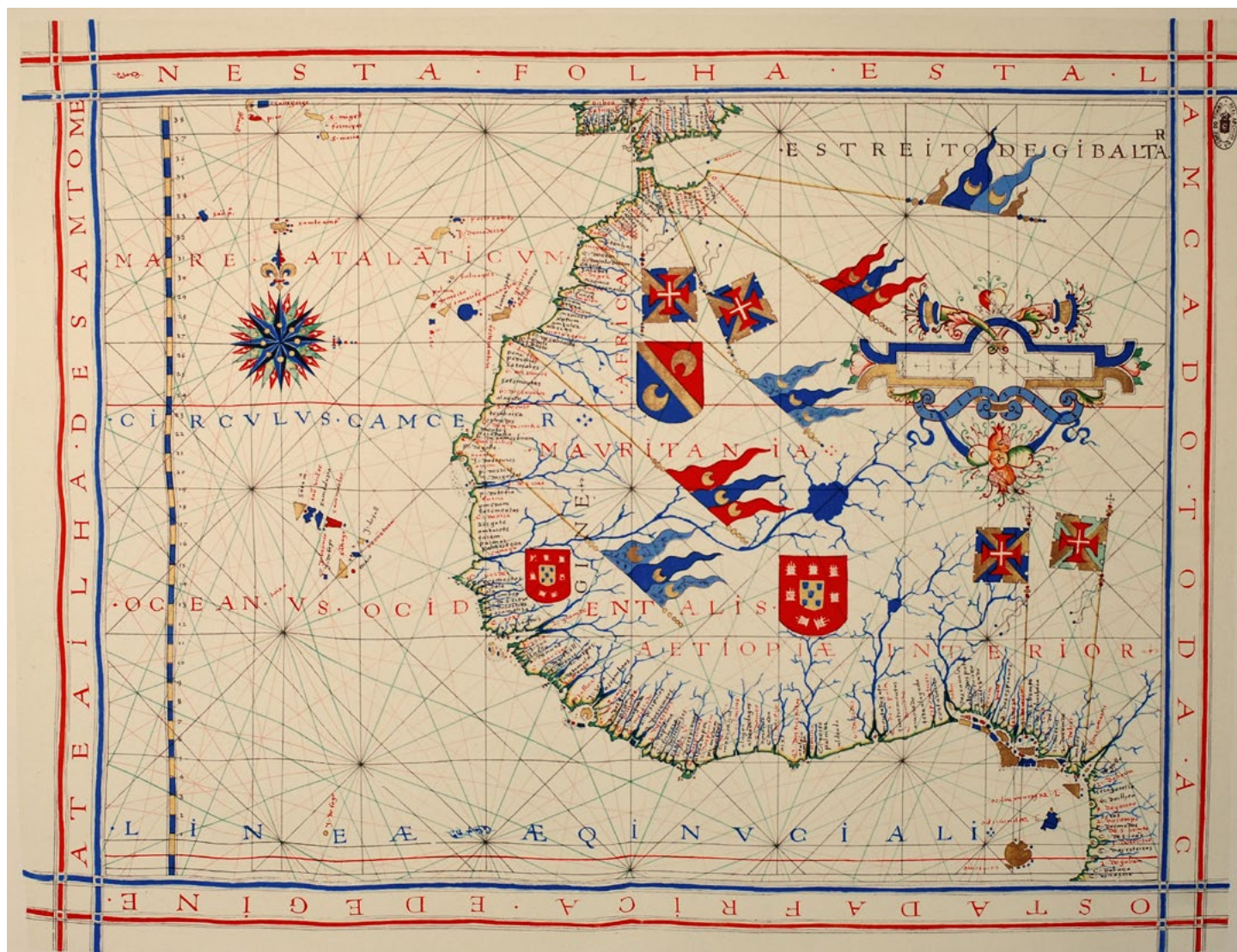
Więcej słynnych cytatów na temat Ameryki znajdziesz w siostrzanym projekcie Wikipedii, [Wikicytatach!](#)

Odkrycia i badania Afryki

kliknij zdjęcie, aby powiększyć

► Tajemnice Afryki odkrywano już w starożytności – znamy opowieści o wyprawach na tereny dzisiejszej Somalii zleczanych przez egipską królową Hatszepsut, izraelski król Salomon organizował podróże prawdopodobnie również na wybrzeża afrykańskie, a ok. 800 r. p.n.e. Fenicjanie odkryli Maderę i Wyspy Kanaryjskie. Przede wszystkim przez wiele stuleci Afrykę eksplorowali Arabowie. Z drugiej strony docierali tu także Chińczycy. XV wiek rozpoczął nową erę rozszerzania terytoriów przez władców europejskich, a przez mieszkańców Starego Kontynentu wiedzy o reszcie świata. Jednym z wyzwań było znalezienie drogi do Indii. W 1488 roku Bartolomeo Dias dotarł do Przylądka Dobrej Nadziei, a w 1497 roku Vasco da Gama opłynął cały kontynent afrykański. Kolejne stulecia oznaczały dla Afryki kolonizację, której skutki oprócz handlowych, były często tragiczne dla jej ludności – szczególnie tej jej części, która stała się ofiarą handlu niewolnikami. Działalność pozahandlowa rozpoczęła się właściwie dopiero w II połowie XVIII wieku, gdy w 1788 założono African Association – towarzystwo wspierające przyrodnicze i etnograficzne wyprawy badawcze do Afryki. Do czasu pierwszej wojny światowej (1914-1918) niemal wszystkie terytoria afrykańskie znalazły się pod kontrolą mocarstw europejskich (tzw. *wyścig o Afrykę*). Jeden ze skutków podboju kolonialnego Afryki z łatwością odnajdziemy na mapie – są to istniejące do dziś sztuczne granice między państwami, poprowadzone niczym *od linijki*.

► Portugalska mapa zachodniej części Afryki, aut. Fernão Vaz Dourado, wyk. w 1571 r.

Czy wiesz, że:

...w XVIII wieku również Polacy eksplorowali Afrykę? Maurycy Beniowski został obrany wodzem na Madagaskarze, dzięki Janowi Potockiemu mamy wiele opisów geograficznych i życia ludności z Maroka, a Józef Sułkowski badał w Egipcie hieroglify i zabytki archeologiczne.

Więcej informacji znajdziesz w Wikipedii w artykule na temat [odkrycia i badania Afryki](#).

Materiały uzupełniające

► W wydanej w 1894 r. książce amerykańskiego pisarza Marka Twaina, pt. *The Tragedy of Pudd'nhead Wilson* ukazującej m.in. ówczesne realia afrykańskich niewolników w Ameryce, bohater zapisuje w swoim dzienniku następujące gorzkie, ironiczne słowa:

To było wspaniałe – odkrycie Ameryki, ale o ileż wspaniałej byłoby ją przegapić.

Więcej słynnych cytatów na temat Ameryki znajdziesz w siostrzanym projekcie Wikipedii, [Wikicytatach!](#)

► Mapa świata z 1570 roku

Propozycja lekcji/działania na bazie wikizestytu

Zobacz wybór starych map świata w zbiorze Wikimedia Commons – znajdziesz je np. [pod tym linkiem](#). Możesz kliknąć każdą ilustrację i powiększyć ją lub pobrać na komputer, użyć w prezentacji itp., podpisując źródło. Porównaj stan wiedzy kartografów z różnych stuleci.